

Оксана Калищук

СУЧАСНА ІСТОРИОГРАФІЯ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО ПРОТИСТОЯННЯ У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Охарактеризовано сучасну українську та зарубіжну (переважно польську) історіографію українсько-польського протистояння у роки Другої світової війни. Проаналізовано тенденції, підходи та особливості вивчення проблеми, окреслено засадничі принципи основних дослідницьких напрямів. Акцентовано на перспективах досліджень українсько-польських стосунків у роки Другої світової війни.

Ключові слова: українсько-польське протистояння, історіографія, Друга світова війна.

Після повалення комуністичного режиму в Польщі у 1989 р., а згодом розпаду Радянського Союзу та проголошення незалежності України в 1991 р. виникли нові суспільно-політичні умови, що уможливили об'єктивне вивчення трагічних сторінок історії. Серед таких тем надзвичайно важливою є історія Української повстанської армії, а, мабуть, найдискусійнішою проблемою в історіографії – роль УПА в українсько-польському протистоянні у роки Другої світової війни¹.

Один з найавторитетніших дослідників, польський історик Г. Мотика, оцінюючи доробок науковців, які вивчають українсько-польські стосунки під час Другої світової війни, виділяє чотири групи: “ревізійністи”, “традиціоналісти”, польські історики українського походження та “позанауковці”² (спрощений варіант – поділ на дві групи – лібералів та консерваторів³).

За його визначенням, “ревізійністи” – це ті дослідники, які приділяють особливу увагу викриттю фальсифікацій у науковій літературі часів ПНР і тим самим, навіть не завжди свідомо, намагаються переглянути сформований негативний образ українця у Польщі. Започатковано цей напрям публікаціями у паризькій “Kultury” і підпільній “Solidarność”. До “ревізійністів” зараховують Казімежа Подляського

¹ Демидов С. Історіографія історії Української повстанської армії: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.06 “Історіографія, джерелознавство і спеціальні історичні дисципліни” / С. Демидов. – Львів, 2004. – С. 11.

² Motyka G. Problematyka stosunków polsko-ukraińskich w latach 1939–1948 w polskiej historiografii po roku 1989 / G. Motyka // Historycy polscy i ukraińscy wobec problemów XX wieku / [pod red. P. Kosiewskiego i G. Motyki]. – Kraków: Universitas, 2000. – S. 168.

³ Motyka G. Ludobójstwo, konflikt czy wojna / Gr. Motyka // Rzeczpospolita. – 2003. – 24 maja (Nr 120). + S. A10–A12.

(Б. Скарадзінського)⁴, Тадеуша А. Ольшанського (Я. Лукашіва)⁵, Альдону Хайновську⁶, Рафала Внука, Владзімежа Менджецького⁷, Гжегожа Грицюка⁸ та ін.

Гжегож Мотика зокрема ґрунтовно досліджує українсько-польські стосунки. Він є автором праць “Пани” і “різуни”. Співпраця АК, ВіН і УПА у 1945–47 рр.” (у співавторстві з Р. Внуком)⁹, “В колі “Лун у Бескидах”¹⁰, “Українська партизанка 1942–1960”¹¹ та “Від волинської різни до операції “Вісла”¹², які активно обговорювали в наукових колах¹³.

⁴ *Skaradziński B.* Bracia nasi?: rzecz o Białorusinach, Litwinach i Ukraińcach / K. Podlaski [pseud.]. – Warszawa: “Słowo”, [1984]. – 118 s.; *Skaradziński B.* Białorusini – Litwini – Ukraińcy: nasi wrogowie – czy bracia? Wyd. 2 popr. i uzup. / K. Podlaski [pseud.]. – Warszawa: “Przedświt”, 1984. – 90 s.; *Подляський К.* Білоруси – литовці – українці: наші вороги чи брати / К. Подляський // Віднова. – Зима 1985/86 – весна 1986. – № 4. – С. 22–61.

⁵ *Łukaszów J.* Walki polsko-ukraińskie 1943–1947 / Łukaszów J. // *Zeszyty Historyczne.* – Paryż. – 1989. – Z. 90 (T. 455). – S. 159–199; *Olszański T.* Konflikt polsko-ukraiński 1943–1947 / T. Olszański // *Więź.* – 1991. – Nr 11–12. – Listopad–grudzień. – S. 214–232; *Olszański T.* Polacy i Ukraińcy u progu lat dziewięćdziesiątych / T. Olszański // *Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze = Варшавські українознавчі зошити.* – Польсько-українські зустрічі. – *Studia Ucrainica* / [ред. С. Козак]. – Варшава, 1994. – № 2. – С. 121–127; *Ольшанський Т.* Польсько-український конфлікт 1943–1947 рр. / Т. Ольшанський // “Ї”. – 1997. – Ч. 10. – С. 34–54; *Ольшанський Т.* Польсько-український конфлікт 1943–1947 рр. / Т. Ольшанський // “Ї”. – 2001. – Ч. 20. – С. 61–88.

⁶ *Chojnowska A.* Operacja “Wisła” (Pruesiedlenie ludności ukraińskiej na ziemię zachodnie i północne w 1947 r.) / A. Chojnowska // *Zeszyty Historyczne.* – 1992. – Nr 102. – S. 3–101.

⁷ *Mędrzecki W.* Doświadczenie Wołynia jako przedmiot sporu Polaków / W. Mędrzecki // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2005. – Вип. 13: Україна у Другій світовій війні: українсько-польські стосунки. – С. 143–170; *Mędrzecki W.* Polskie relacje pamiętnikarskie i wspomnieniowe jako źródło do badania stosunków polsko-ukraińskich w okresie II wojny światowej / W. Mędrzecki // *Przegląd Wschodni.* – 1997. – T. 4. – Z. 1. – S. 227–232; *Менджецькі В.* Націоналізуюча політика II Речі Посполитої в антипольській акції УПА у 1943–1944 роках / В. Менджецькі // “Ї”. – 2003. – Ч. 28. – С. 24–30.

⁸ *Hryciuk G.* Przemiany narodowościowe i ludnościowe w Galicji Wschodniej i na Wołyniu w latach 1931–1948 / G. Hryciuk. – Toruń: Adam Marszałek, 2005. – 424 s.; *Hryciuk G.* Akcje UPA przeciwko Polakom po ponownym zajęciu Wołynia i Galicji Wschodniej przez Armię Czerwoną w 1944 roku / G. Hryciuk // *Antypolska akcja OUN–UPA 1943–1944: fakty i interpretacje* / [ред.: G. Motyka, D. Libionka]. – Warszawa: IPN, 2003. – S. 101–117; *Грицюк Г.* Втрати населення на Волині у 1941–1944 рр. / Г. Грицюк // Україна – Польща: важкі питання. Матеріали V Міжнародного семінару істориків “Українсько-польські відносини під час Другої світової війни”. Луцьк, 27–29 квітня 1999 р. – Варшава: Tyrsa, 2001. – Т. 5. – С. 249–270.

⁹ *Motyka G.* “Pany” i “rezuny”. Współpraca AK, WiN i UPA 1945–1947 / G. Motyka, R. Wnuk. – Warszawa: “Volumen”, 1997. – 212 s.

¹⁰ *Motyka G.* W kręgu “Łun w Bieszczadach”. Szkice z najnowszej historii polskich Bieszczad / G. Motyka. – Warszawa: Oficyna wydawnicza “Rytm”, 2009.

¹¹ *Motyka G.* Українська партизанка 1942–1960. Діяльність Організації Українських Націоналістів і Української Повстанчої Армії / G. Motyka. – Warszawa: RYTM, 2006. – 728 s.

¹² *Motyka G.* Od rzezi wołyńskiej do akcji “Wisła”: konflikt polsko-ukraiński 1943–1947 / G. Motyka. – Warszawa: Wydawnictwo literackie, 2011. – 520 s.

¹³ *Гогун О.* Психологічна підоснова трагедії 1943 р. Критика тез Гжегожа Мотики / О. Гогун // *Визвольний шлях.* – 2008. – Кн. 1–3 (718). – Січень–березень. – С. 256–262; *Федорів С.* Українська партизанка / С. Федорів // *Визвольний шлях.* – 2008. – Кн. 1–3 (718). – Січень–березень. – С. 252–255; *Bortnik Kr.* [recenzja na]: *Motyka G.* Українська партизанка 1942–1960... / *Bortnik Kr.* // *Biuletyn Ukrainoznawczy.* – 2006. – Nr 12. – S. 310–333; *Gogun A.* [recenzja na]: *Motyka G.* Українська партизанка 1942–1960... / A. Gogun // *Pamięć i*

Історик Р. Тожецький займає окреме місце в цьому поділі¹⁴. Фундаментальна праця дослідника “Поляки і українці. Українська справа під час II світової війни на теренах II Речі Посполитої” (1993)¹⁵ – яскравий фактографічний образ тодішніх подій, дослідження впорядковує той історіографічний хаос, що виник після занепаду Польської Народної Республіки.

До “традиціоналістів” Г. Мотика зачислює тих, хто особливо гостро реагує на замовчування трагічних подій на Волині та Східній Галичині, вони були безпосередніми учасниками цих подій¹⁶. До них належать Ева та Владислав (псевдо “Wir”) Семашки, Владислав Філяр (псевдо “Hoga”), С. Венгерський, Гжегож Мазур, Люцина Кулінська, Богуміл Гротт, Чеслав Партач та ін. Деякі вчені, які представляють позицію кресових середовищ, навіть порівнюють дії українців зі злочинами Радянського Союзу чи гітлерівської Німеччини. Наприклад, Ришард Шавловський у статті “Три геноциди” поставив знак рівності між німецьким та радянським геноцидами, а також переслідуваннями, яких зазнали поляки “з боку опанованих злочинною ідеологією Донцова і злочинно загітованих польських українців”¹⁷. Ці дослідники трактують події Другої світової війни як найважчий злочин у світовій історії¹⁸, найстрашніший геноцид у Європі¹⁹.

Окрему позицію займає М. Ясяк, хоча його погляди нагадують твердження “ревізіоністів”. До групи “позанауковців” Г. Мотика²⁰ зачислює Е. Пруса²¹,

Sprawiedliwość. – 2008. – Nr 1 (12). – S. 459–465; *Jasiewicz Kr.* [recenzja na]: *Motyka G.* *Українська партизанка 1942–1960...* / Kr. Jasiewicz // *Dzieje Najnowsze*. – 2007 (R. 39). – Nr 3. – S. 177–180; *Mędrzecki W.* [recenzja na]: *Motyka G.* *Українська партизанка 1942–1960...* / W. Mędrzecki // *Acta Poloniae Historica*. – 2007. – Vol. 96. – S. 229–232; *Mędrzecki W.* *Bliżej do pełnej wiedzy / Mędrzecki W.* // *Nowe Książki*. – 2007. – Nr 3. – S. 10–11; *Poliszczuk W.* *Ignorancja i cynizm Grzegorza Motyki [recenzja na]: Motyka G.* *Українська партизанка 1942–1960...* / W. Poliszczuk // *Na Rubieży*. – 2006. – Nr 89. – S. 12–25; *Szeptycki A.* [recenzja na]: *Motyka G.* *Українська партизанка 1942–1960...* / Szeptycki A. // *Evropa*. – 2007. – T. 7. – Nr 1. – S. 162–174; *Talaga A.* *Partyzanci spod znaku tryzub / A. Talaga // Nowe Państwo*. – 2006. – Nr 4. – S. 64; *Władysław W.* *Wisła po Wołyniu / W. Władysław // Polityka*. – 2011. – Nr 12 (2799). – 19 marca i т. д.

¹⁴ *Motyka G.* *Problematyka stosunków polsko-ukraińskich w latach 1939–1948 w polskiej historiografii po roku 1989 / G. Motyka // Historycy polscy i ukraińscy wobec problemów XX wieku / [pod red. P. Kosiewskiego i G. Motyki]. – Kraków: Universitas, 2000. – S. 169–170.*

¹⁵ *Torzecki R.* *Polacy i Ukraińcy. Sprawa ukraińska w czasie II wojny światowej na terenie II Rzeczypospolitej / Torzecki R.* – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1993. – 348 s.

¹⁶ *Motyka G.* *Problematyka stosunków...* – S. 170–171.

¹⁷ *Szawłowski R.* *Trzy ludobójstwa / R. Szawłowski // Nasz Dziennik*. – 2008. – Nr 3 (10). – 28 marca. – S. 1–4.

¹⁸ *Кулінська Л.* *Обзор уничтожения польского населения восточных территорий в 40-х годах XX века: немецкая оккупация и действия ОУН–УПА / Л. Кулінська // Украинский национализм и Донбасс: Историческая ретроспектива: Сборник материалов. – Донецк: ЧП “Астро”, 2010. – С. 71.*

¹⁹ *Szawłowski R.* *Ludobójstwo ukraińskie na Polakach – najstraszniejszy genocydem dokonany w Europie w czasie II wojny światowej / R. Szawłowski // Isakowicz-Zaleski T.* *Przemilczane ludobójstwo na Kresach*. – Kraków: Małe Wydawnictwo, 2008. – S. 162.

²⁰ *Motyka G.* *Problematyka stosunków polsko-ukraińskich w latach 1939–1948 w polskiej historiografii po roku 1989 / G. Motyka // Historycy polscy i ukraińscy wobec problemów XX wieku. / [pod red. P. Kosiewskiego i G. Motyki]. – Kraków: Universitas, 2000. – S. 173.*

²¹ *Prus E.* *Holocaust po banderowsku: czy Żydzi byli w UPA? / E. Prus.* – Wrocław: “Nortom”, 1995. – 201 s.; *Prus E.* *Kurhany: dążenia galicyjskich nacjonalistów ukraińskich / E. Prus.* – Warszawa: “BGW”, 1993. – 146 s.; *Prus E.* *SS-Galizien: patrioci czy zbrodniarze? / E. Prus.* – Wrocław:

Я. Вільчура, А. Кормана²², які відомі своїми антиукраїнськими публікаціями. Тадеуш Ісакович-Залеський²³, який нині є відомою публічною особою, також однобічно трактує українсько-польські взаємини під час Другої світової війни (варто нагадати порівняння його з Ерікою Стейнбах, яка суб'єктивно висвітлює події означеного періоду²⁴).

Показовою для цього кола авторів є історія з фотографією замордованих дітей, згодом у Маріана Конечного виникла ідея створення пам'ятника жертвам ОУН–УПА. Як стверджують Ада Рутковська і Даріуш Стола²⁵, у часописі “*Na Rubieży*” фото з’являється з підписом “Польські діти, закатовані й убиті загоном Української Повстанської Армії в околиці села Козова, у Тернопільському воєводстві восени 1943 року (з колекції д-ра С. Кшаклевського)”²⁶; згодом уже з підписом “убиті підрозділами СС-Галичини польські діти в районі Козової (Бережанський повіт) (із колекції В. Залоговича) вона вміщена у праці Є. Венгерського²⁷; Александер Корман подає чи не найбільше інформації про цю світліну: походить із с. Козова або Лозова Тернопільського повіту, датована груднем 1943 або 1944 р., а також стверджує, що жертв серед мирного населення було багато²⁸; і врешті – у томі Г. Команського та Ст. Секерки про геноцид у Тернопільському воєводстві є та ж світлина з підписом, що вона походить із колекції С. Кшаклевського, а виконав її німецький військовий фотограф у с. Козівка Бережанського повіту в листопаді 1943 р.²⁹

Насправді ж ні боївки ОУН, ні вояки УПА не причетні до цього злочину. Віктор Поліщук³⁰, який наголошує на своєму українському походженні (напівукраїн-

“Nortom”, 2001. – 260 s.; *Prus E.* SS-Galizen: patrioci czy zbrodniarze? / E. Prus. – Wyd. 2, popr. i rozsz. – Wrocław: Wydawnictwo “Nortom”, 2008. – 279 s.; *Prus E.* UPA [Ukraińska Powstańcza Armia] – armia powstańcza czy kurenie rizinów? / E. Prus. – Wrocław: “Nortom”, 1994. – 129 s.; *Prus E.* UPA [Ukraińska Powstańcza Armia] – armia powstańcza czy kurenie rizinów? / E. Prus. – Wyd. 2 poszerz. i popr. – Wrocław: “Nortom”, 1997. – 133 s.

²² *Korman A.* Stosunek UPA do Polaków na ziemiach południowo-wschodnich II Rzeczypospolitej / A. Korman. – Wyd. 2. – Wrocław: Wydawnictwo “Nortom”, 2010. – 162 s.

²³ *Isakowicz-Zaleski T.* Przemilczane ludobójstwo na Kresach / T. Isakowicz-Zaleski. – Kraków: Małe Wydawnictwo, 2008. – 175 s.

²⁴ *Wojciechowski M.* Ks. Isakowicz jak Erika Steinbach / M. Wojciechowski [Електронний ресурс] // *Gazeta Wyborcza*. – 2009. – 12 lipca. – Режим доступу: http://wyborcza.pl/1,76842,6812727,Ks_Isakowicz_jak_Erika_Steinbah.html

²⁵ *Rutkowska A.* Falszywy opis, prawdziwe zbrodnie / A. Rutkowska, D. Stola // *Rzeczpospolita*. – 2007. – Nr 116. – 19 maja. – S. 11; *Gluchowski P.* Podobno była piękna / P. Gluchowski, M. Kowalski // *Gazeta Wyborcza: Duży Format*. – 2007. – 17 lipca.

²⁶ *Na Rubieży*. – 1993. – Nr 3.

²⁷ *Węgierski J.* Armia Krajowa w okręgach Stanisławów i Tarnopol / J. Węgierski. – Kraków: Platan, 1996. – 337 s.

²⁸ *Korman A.* Stosunek UPA do Polaków na ziemiach południowo-wschodnich II Rzeczypospolitej / A. Korman. – Wrocław: “Nortom”, 2002. – 162 s.; *Korman A.* Ludobójstwo UPA na ludności polskiej: dokumentacja fotograficzna / Genocide of UIA on the Polish people: photographic documentation / A. Korman. – Wrocław: “Nortom”, 2003. – S. 9.

²⁹ *Komański H.* Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na Polakach w województwie tarnopolskim 1939–1946 / H. Komański, Sz. Siekierka. – Wrocław: “Nortom”, 2004. – S. 1055.

³⁰ *Поліщук В.* Гірка правда. Злочинність ОУН–УПА (Сповідь українця) / В. Поліщук. – Торонто; Варшава; К., 1995. – 483 с.; *Поліщук В.* Гірка правда: Злочинність ОУН–УПА (Сповідь українця) / В. Поліщук. – Донецьк: Видавництво “Донеччина”, 1996. – 495 с.; *Poliszczuk W.* Dowody zbrodni OUN i UPA. Integralny nacjonalizm ukraiński jako odmiana faszyzmu / W. Poliszczuk. – Toronto, 2000; *Poliszczuk W.* Dowody zbrodni OUN i UPA. Integralny nacjonalizm ukraiński jako odmiana

ському – оскільки українцем був лише його батько), критично налаштований щодо українського націоналізму та є одним з найактивніших публіцистів “кресов’яцького середовища”. У науковому доробку вченого відображено ту полярність сприйняття українського націоналізму, ОУН і УПА, українсько-польського протистояння, які нині характерні для українського та польського суспільств. Для одних він “був прикладом такого типу українця, яких ми повинні глибоко шанувати і бажати, щоб їх було якнайбільше”³¹, справедливим і відважним українцем³². Польський історик Рафал Внук з Інституту Національної Пам’яті у Любліні охарактеризував праці Поліщука як такі, що належать до “паранаукової традиції” без наукової цінності, як “національні та антиукраїнські погляди”, і відмітив, що Віктор Поліщук подає завищену кількість польських жертв ОУН–УПА³³.

Запропонована Г. Мотиною класифікація набула поширення як у польській, так і в українській історіографії. Дотримуються її, зокрема, українські вчені Ігор Льюшин³⁴, Ігор Цепенда³⁵ та ін.

Полеміка між репрезентантами різних середовищ триває. Історики кресов’яцького середовища, які відображають традиціоналістську (а іноді й позанаукову) течію в історіографії гостро критикують, наприклад, доробок Г. Мотики³⁶.

faszyzmu / W. Poliszczuk. – Toronto, 2000. – Т. 2: Działalność ukraińskich struktur nacjonalistycznych w latach 1920–1999. – 778 s.; *Poliszczuk W. Falszowanie historii najnowszej Ukrainy; Wołyń 1943 i jego znaczenie* / W. Poliszczuk. – Warszawa: Mideo; Toronto, 1999; *Poliszczuk W. Ludobójstwo nagrodzone: problem nacjonalizmu ukraińskiego w Polsce w zarysie* / W. Poliszczuk W. – Toronto, 2003. – 164 s. та ін.

³¹ *Grott B. Wiktor Poliszczuk – historyk przemilczanych zbrodni* / B. Grott // *Nasz Dziennik*. – 2008. – 28 listopada. – Nr 278.

³² *Reszczyński W. Wiktor Poliszczuk – poszukiwacz prawdy* / W. Reszczyński // *Nasz Dziennik*. – 2008. – 20 listopada. – Nr 271.

³³ *Wnuk R. Recent Polish Historiography on Polish-Ukrainian Relations during World War II and its Aftermath* / R. Wnuk [Електронний ресурс] // *InterMarium*. – 2004. – Vol. 7. – Режим доступу: www.columbia.edu/cu/tct/research/intermarium/vol7no1/wnuk.pdf

³⁴ Див.: *Льюшин І. Волинська трагедія 1943–1944 рр.* / І. Льюшин. – К.: Ін-т історії України; Київський славістичний університет, 2003. – 313 с.; *Льюшин І. Протистояння УПА і АК (Армії Крайової) в роки Другої світової війни на тлі діяльності польського підпілля в Західній Україні* / І. Льюшин. – К.: Інститут історії НАН України, 2001. – 290 с.; *Льюшин І. Українська Повстанча Армія і Армія Крайова. Протистояння в Західній Україні (1939–1945)* / І. Льюшин. – К.: Видавничий дім Києво-Могилянська академія, 2009. – 399 с.

³⁵ *Цепенда І. Українсько-польські відносини 40–50-х років ХХ століття: етнополітичний аналіз. Монографія* / І. Цепенда. – К.: Дельта, 2009. – 387 с.; *Цепенда І. Вибрані проблеми українсько-польського протистояння 1943–1947 років в оцінках сучасних польських істориків* / І. Цепенда // *Наукові праці Кам’янець-Подільського державного педагогічного університету: Історичні науки / Українська історіографія на рубежі століть: Матеріали міжнародної наукової конференції, 25–26 жовтня 2001 р.* – Кам’янець-Подільський: Оіюм, 2001. – Т. 7 (9). – С. 693–700.

³⁶ *Bulzacki K. Falszstwa Grzegorza Motyki w tygodniku Wprost* / K. Bulzanski // *Na Rubieży*. – 2003. – Nr 65. – S. 18–20; *Małyszczycy Z. Komu służy Grzegorz Motyka?* / Z. Małyszczycy // *Myśl Polska*. – 2006. – Nr 44. – S. 7; *Małyszczycy Z. Kretactwa Grzegorza Motyki* / Z. Małyszczycy // *Nowa Myśl Polska*. – 2003. – Nr 38. – S. 11; *Małyszczycy Z. Motykowanie historii* / Z. Małyszczycy // *Myśl Polska*. – 2006. – Nr 1/2. – S. 11; *Małyszczycy Z. Motykowanie historii* / Z. Małyszczycy // *Biuletyn Informacyjny*. 27 Wołyńska Dywizja Armii Krajowej. – 2006. – Nr 1 (89). – Styczeń–marzec. – S. 31–35; *Michalewski J. Kto to, ten Motyka?* / J. Michalewski // *Na Rubieży*. – 2006. – Nr 86. – S. 25; *Poliszczuk W. Ignorancja i cynizm Grzegorza Motyki* / W. Poliszczuk // *Na Rubieży*. – 2007. – Nr 89. – S. 12; *Poliszczuk W. Naukowe manowce Grzegorza Motyki* / W. Poliszczuk // *Zeszyty Społeczne*

Зауважимо, що суперечності між ними не стосуються тільки тлумачення окремих фактів і подій, а насамперед – причинно-наслідкових зв'язків.

Тема українсько-польських взаємин під час Другої світової війни охоплює різні аспекти, які тісно взаємопов'язані: ставлення польської політичної еліти до ідеї української державності; причини й наслідки українсько-польського конфлікту на Волині в 1943–1944 роках; кількість жертв серед українського і польського населення в період конфронтації; протистояння та спільні дії польського й українського підпілля тощо.

Слід погодитися з висновком Романа Грицьківа, що дослідження діяльності УПА, які проводили вчені Польщі наприкінці 1980 – у першій половині 1990-х років, були складовою переосмислення створених у період ПНР стереотипів; водночас проблема УПА стала однією з найдискусійніших проблем у польському суспільстві та історіографії³⁷.

Українські історики почали аналізувати українсько-польські відносини у роки Другої світової війни значно пізніше, ніж польські колеги. Ігор Ільюшин зокрема зауважив, що на кінець 1989 р. в українській історіографії не було жодної монографії про польсько-українські стосунки періоду Другої світової війни і перших повоєнних років, подібної до праці Р. Тожецького³⁸. За останнє десятиліття українським науковцям вдалося зробити крок уперед у вивченні українсько-польських стосунків 30–40-х років ХХ ст., вони отримали доступ до невідомих археографічних та історіографічних джерел. На жаль, українські історики ґрунтувалися на дослідженнях західних колег, вибудовуючи свою концепцію розгортання конфлікту, яка нерідко зводиться до пошуку контраргументів на наведені поляками “злочини українців”³⁹.

Щодо кривавих подій, пов'язаних із протистоянням Армії Крайової та Української повстанської армії, винищенням українського та польського населення під час Другої світової війни у сучасній українській історіографії немає одностайності. Також зауважимо, що вчених, які займалися б цією проблематикою, небагато. Збільшення дисертаційних досліджень (Б. Гудь, С. Демидов, В. Деревінський, В. Дзьобак, А. Ліпкан, І. Шишкін⁴⁰) та узагальнюючих праць з історії українсько-

КІК. – 2007. – № 15. – С. 253–276; *Poliszczuk W.* Naukowe manowce Grzegorza Motyki. Polemika z książką G. Motyki pt. *Ukraińska partyzantka 1942–1960*, Warszawa 2006 / *W. Poliszczuk* // *Materiały i studia z dziejów stosunków polsko-ukraińskich* / [red. B. Grott]. – Kraków: Wydawnictwo Księgarnia Akademicka Sp. Z o.o., 2008. – S. 243–266; *Śladowska M.* Panu Grzegorzowi Motyce – ekspertowi do spraw polsko-ukraińskich / *M. Śladowski* // *Na Rubieży*. – 2006. – № 89. – S. 29–30; *Turzański K.* “Objektywizm” Grzegorza Motyki / *K. Turzański* // *Na Rubieży*. – 2000. – № 44. – S. 12 та ін.

³⁷ *Грицьків Р.* Українська Повстанська Армія у висвітленні сучасної польської історіографії: перші роки після падіння комуністичного режиму (кінець 1980-х – середина 1990-х) / *Р. Грицьків* // *Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць* / [гол. ред. Л. Алексієвцев]. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. – Вип. 1. – С. 227. – (Серія: Історія, міжнародні відносини).

³⁸ *Płuszyń I.* Stosunki ukraińsko-polski w okresie II wojny światowej oraz pierwszych w latach powojennych w historiografii ukraińskiej po roku 1989 / *I. Płuszyń* // *Historycy polscy a ukraińscy wobec problemów XX wieku* / [pod red. P. Kosiewskiego i G. Motyki]. – Kraków, 2000. – С. 179.

³⁹ *Мишак І.* Сучасна українська та польська історіографія про волинську трагедію / *І. Мишак* // *Історіографічні дослідження в Україні*. – К.: Інститут історії України НАН України, 2008. – Вип. 18. – С. 456–457.

⁴⁰ *Гудь Б.* Українсько-польські конфлікти ХІХ – першої половини ХХ століття: етносоціальний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра іст. наук: спец. 07.00.02 “Всесвітня

польських стосунків чи Другої світової війни (Олег Калакура⁴¹, Анатолій Кентій⁴², Юрій Киричук⁴³, Володимир Литвин⁴⁴, Роман Офіцинський і Леся Хаврак⁴⁵, Іван Патриляк⁴⁶, Ігор Цепенда⁴⁷, авторський колектив Українського інституту національної пам'яті⁴⁸), у яких бодай побіжно розглянуто українсько-польське протистояння у роки Другої світової війни на західноукраїнських землях, засвідчує зростання інтересу до цієї теми.

На думку Б. Бердиховської, учасників української дискусії можна поділити на три групи⁴⁹. Перша, кількісно найбільша, це історики і публіцисти, які репрезентують пострадянську модель історіографії України. До другої групи належать речники національної версії історіографії (нечисленні, однак доволі активні). Їх ще можна назвати представниками “апологетичного” напрямку в українській іс-

---

історія” / Б. Гудь. – Львів, 2008. – 34 с.; Демидов С. Історіографія історії Української Повстанської Армії: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.06 “Історіографія, джерелознавство і спеціальні історичні дисципліни” / С. Демидов. – Львів, 2004. – 18 с.; Деревінський В. Діяльність Організації Українських Націоналістів та Української Повстанської Армії в 1940–1953 рр.: етнонаціональний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / В. Деревінський. – К., 2003; Дзьобак В. Тарас Бульба-Боровець і його військові підрозділи в українському русі опору (1941–1944 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 “Історія України” / В. Дзьобак. – Чернівці, 2002. – 16 с.; Ліпкан А. Українське питання в радянсько-польських стосунках 20–50-х років ХХ ст.: Військово-історичний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 20.02.22 “Військова історія” / А. Ліпкан. – Львів, 2003. – 20 с.; Шишкін І. Українське питання в політиці польського еміграційного уряду та підпілля в роки Другої світової війни: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец.: 07.00.02 “Всесвітня історія” / І. Шишкін. – Львів, 2006. – 20 с. та ін.

⁴¹ Калакура О. Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ столітті / О. Калакура. – К.: Знання України, 2007. – 508 с.

⁴² Кентій А. Українська Повстанська Армія в 1942–1943 рр. / А. Кентій. – К.: Інститут історії України НАН України, 1999. – 287 с.

⁴³ Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика / Ю. Киричук. – Львів: Добра справа, 2003. – 464 с.

⁴⁴ Литвин В. Тисяча років сусідства і взаємодії / В. Литвин. – К., 2002. – 133 с.; Литвин В. Тисяча років сусідства і взаємодії / В. Литвин // Вимір історією. Інтерв'ю. Виступи. Статті. – К.: Видавничий дім “Альтернативи”, 2002. – С. 536–606; Литвин В. Україна в Другій світовій війні (1939–1945) / В. Литвин. – К.: Видавничий дім “Лі-Терра”, 2004. – С. 246–255.

⁴⁵ Офіцинський Р. Українсько-польські стосунки у дистрикті Галичина (1941–1944) / Р. Офіцинський, Л. Хаврак. – Ужгород: Гражда, 2002. – 84 с.

⁴⁶ Патриляк І. “Встань і борись! Слухай і вір...”: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.) (Монографія) / І. Патриляк. – Львів: Часопис, 2012. – 592 с.; Патриляк І. Україна в роки Другої світової війни: спроба концептуального погляду / І. Патриляк, М. Боровик. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2010. – С. 426–463.

⁴⁷ Цепенда І. Українсько-польські відносини 40–50-х років ХХ століття: етнополітичний аналіз / І. Цепенда. – К.: Дельта, 2009. – 387 с.

⁴⁸ Друга світова війна в історичній пам'яті України. (За матеріалами Українського інституту національної пам'яті) / [упор.: Л. Герасименко, Р. Пилявець]. – К.; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2010. – С. 146–154.

⁴⁹ Berdychowska B. Wołyń – wspólna refleksja nad przeszłością, czy samotne rozpamiętywanie o krzywdzie? / B. Berdychowska // Biuletyn Ukrainoznawczy. – 2003. – Nr 9. – S. 99.

торіографії (В. В'ятрович⁵⁰, В. Сергійчук⁵¹ та інші). Дослідження цих істориків жваво обговорюють, зокрема відбулася дискусія щодо книги В. В'ятровича “Друга польсько-українська війна”, у якій взяли участь як українські історики І. Льюшин⁵², А. Портнов⁵³, так і польські Г. Мотика⁵⁴, А. Земба⁵⁵. Третю групу умовно іменують “ревізіоністською”, оскільки вона ставиться критично і до першої, і до другої моделі історіографії (Ярослав Грицак⁵⁶, Леонід Зашкільняк⁵⁷, Олександр Лисенко⁵⁸). З-поміж представників цієї “поміркованої” течії вирізняється І. Льюшин⁵⁹.

⁵⁰ *В'ятрович В.* Друга польсько-українська війна. 1942–1947 / В. В'ятрович. – К.: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2011. – 288 с.; *В'ятрович В.* Друга польсько-українська війна. 1942–1947 / В. В'ятрович. – 2-е вид. доп. – К.: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2012. – 368 с

⁵¹ *Сергійчук В.* Трагедія Волині. Причини і перебіг польсько-українського конфлікту в роки Другої світової війни / В. Сергійчук. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2003. – 140 с.; *Сергійчук В.* Трагедія Волині. Причини й перебіг польсько-українського конфлікту в роки Другої світової війни / В. Сергійчук. – 2-е вид. доп. – К.: ПП Сергійчук М. І., 2009. – 200 с.

⁵² *Льюшин І.* Плохо забытое старое: о новой книге Владимира Вятровича / И. Льюшин. – Режим доступа: <http://net.abimperio.net/node/2569>

⁵³ *Портнов А.* История для домашнего употребления / А. Портнов [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://urokiistorii.ru/blogs/andrei-portnov/3149>

⁵⁴ Nowa Europa Wschodnia. – 2012. – Nr 12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kresy.pl/publicystyka,opinie?zobacz/wolodymyr-wiatrowycz-pod-lupa-grzegorza-motyki>; <http://www.historians.in.ua/index.php/dyskusiya/192-gzhegozh-motyka-nevdala-knyzhka>

⁵⁵ *Zięba A.* Recenzja książki Wiatrowycza autorstwa doktora Andrzeja Zięby [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://infonurt3.com/index.php?option=com_content&view=article&id=2113:druga-polsko-ukraiska-wojna-1942-1947q-recenzja&catid=34:zrdowie&Itemid=56; *Земба А.* Мифологизированная “Война” / А. Земба [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://net.abimperio.net/node/2571>.

⁵⁶ *Грицак Я.* Наше і дуже наше горе / Я. Грицак // Критика. – 2003. – № 7–8. – С. 14; *Грицак Я.* Тяжке примирення / Я. Грицак // Грицак Я. Страсті за націоналізмом. Історичні есеї. – К.: Критика, 2004. – С. 126–137.

⁵⁷ *Зашкільняк Л.* Невідома війна: українсько-польські стосунки на Волині і в Східній Галичині в 1939–1944 рр. / Л. Зашкільняк // Педагогічна думка. – 2008. – № 4. – С. 31–35; *Зашкільняк Л.* Невідома війна: українсько-польські стосунки на Волині та у Східній Галичині в 1939–1944 роках / Л. Зашкільняк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / [гол. ред. колегії Я. Ісаєвич, відп. ред. О. Аркуша]. – Львів, 2008. – Вип. 16: Ювілейний збірник на пошану Івана Патера. – С. 486–491; *Зашкільняк Л.* Позиція польського еміграційного уряду щодо польсько-українського конфлікту на Волині в 1942–1943 рр. / Л. Зашкільняк // У пошуках правди: Зб. матеріалів міжн. наук. конф. “Українсько-польський конфлікт на Волині в роки Другої світової війни: генезис, характер, перебіг і наслідки”, Луцьк, 20–23 травня 2003 р. / [упоряд.: В. Баран, М. Кучерепа, М. Моклиця, В. Гребенюк]. – Луцьк: РВВ “Вежа” Волинського державного університету ім. Лесі Українки, 2003. – С. 406–422.

⁵⁸ *Лисенко О.* Українсько-польський конфлікт / О. Лисенко // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Міжвід. зб. наук. праць / [відп. ред. В. Смолій]. – К., 2007. – Вип. 16. – Ч. 1: На пошану д-ра іст. наук, проф. С. Кульчицького з нагоди 70-річчя від дня народження та 50-річчя наук. діяльності. – С. 384–394.

⁵⁹ *Льюшин І.* Волинська трагедія 1943–1944 рр. / І. Льюшин. – К., 2003. – 313 с.; *Льюшин І.* ОУН–УПА і українське питання в роки Другої світової війни (В світлі польських документів) / І. Льюшин. – К., 2000. – 198 с.; *Льюшин І.* Протистояння УПА і АК (Армії Крайової) в роки Другої світової війни на тлі діяльності польського підпілля в Західній Україні / І. Льюшин. – К., 2001. – 290 с.; *Льюшин І.* Українська Повстанська Армія і Армія Крайова. Протистояння в Західній Україні (1939–1945) / І. Льюшин. – К.: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2009. – 399 с.

Представниками радянської історіографічної традиції є Юрій Войцеховський⁶⁰, М. Зарічанський⁶¹, Віталій Масловський⁶², Владислав Наконечний⁶³, Анатолій Чайковський⁶⁴ та ін. Вони звинувачують ОУН і УПА у всіх можливих і неможливих злочинах. Наприклад, книга Владислава Наконечного “Волинь – криваве поле війни” в одній із рецензій представлена як альтернатива висновкам урядової комісії з вивчення діяльності ОУН–УПА⁶⁵. Критикуючи діяльність УПА, представники цього кола виправдовують навіть радянську окупацію 1939–1941 рр. (як приклад назвемо книжку Валентина Іваненка і Віктора Якуніна “ОУН–УПА у Другій світовій війні: проблеми історіографії та методології”⁶⁶). Ці історики широко використовують напрацювання кресов’яцького середовища. Тенденцію до співпраці з представниками польських “традиціоналістів” останнім часом можна простежити у репрезентантів проросійських кіл в Україні⁶⁷.

Доречно також виокремити групу істориків українського походження, які мешкають у Польщі. На думку польського дослідника Гжегожа Мотики, доробок цих учених – це досягнення української історіографії⁶⁸. Опубліковано зокрема ґрунтовні праці (Є. Місило, Б. Гук, Р. Дрозд, І. Галаґіда, М. Сивіцький, М. Сич), у яких документально доведено дискримінаційність політики польського уряду щодо українців та акцентовано на тому, що дії українців були самозахистом. Таку позицію не сприймають передусім у “кресов’яцькому середовищі” (Едвард Прус, Александр Корман та ін.).

Сучасні дослідники намагаються розглядати українсько-польські взаємини в роки Другої світової війни у широкому контексті. Саме так висвітлює проблему

⁶⁰ *Войцеховський Ю.* Волинська трагедія: погляд крізь роки / Ю. Войцеховський // *Історія в школі.* – 2003. – № 5–6. – С. 19–27.

⁶¹ *Зарічанський М.* Не побоїтесь гіркої правди / М. Зарічанський // *Радянська Волинь.* – 1998. – № 6. – 6 лютого. – С. 3; № 7. – 12 лютого. – С. 3; № 8. – 19 лютого. – С. 3; № 9. – 26 лютого. – С. 3; № 10. – 5 березня. – С. 5.

⁶² *Масловський В.* З ким і проти кого воювали українські націоналісти в роки Другої світової війни / В. Масловський. – М.: Славянський діалог, 1999; *Masłowskyj W.* Z kim i przeciw komu walczyli nacjonalisci ukraińscy w latach II wojny światowej? / W. Masłowskyj; [przełk. z ukr. jęz. Z. Małyszczycy]. – Wrocław: “Nirtom”, 2001. – 329 s.

⁶³ *Наконечний В.* Волинь – криваве поле війни / В. Наконечний. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. – 144 с.; *Наконечний В.* Волинь – криваве поле геноциду (з історії масового знищення польського населення на Волині в 1943 році) / В. Наконечний // *Наконечний В.* Роки... Події... Люди... Позиція: Наукові та краєзнавчі нариси. – Луцьк: ПВД “Твердиня”, 2006. – С. 98–112; *Наконечний В.* В сторони від істини / Там само. – С. 300–304; *Наконечний В.* Час візьме своє / Там само. – С. 325–327 та ін.

⁶⁴ *Чайковський А.* Волинь 1942–1944 рр.: трагічна сторінка української історії / А. Чайковський // *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Сторінки воєнної історії краю: Наук. зб.* – Луцьк, 2009. – Вип. 30: Матеріали XXX Всеукраїнської науково-практичної історико-краєзнавчої конференції, 24–25 березня 2009. – С. 235–239.

⁶⁵ *Данилов А.* Документи і факти / А. Данилов // 2000. – 2007. – № 38. – 21 септемб. – С. 5.

⁶⁶ *Іваненко В.* ОУН і УПА у Другій світовій війні: проблеми історіографії та методології / В. Іваненко, В. Якунін. – Дніпропетровськ: АРТ-ПРЕС, 2006. – 423 с.

⁶⁷ Див., напр.: *Український націоналізм і Донбас: Историческая ретроспектива: Сборник документов.* – Донецк: ЧП “Астро”, 2010. – 350 с.

⁶⁸ *Мотыка Г.* Problematyka stosunków polsko-ukraińskich w latach 1939–1948 w polskiej historiografii po roku 1989 / G. Motyka // *Historycy polscy i ukraińscy wobec problemów XX wieku* / [pod red. P. Kosiewskiego i G. Motyki]. – Kraków: Universitas, 2000. – S. 172.

львівський вчений Л. Зашкільняк⁶⁹. Він аналізує українсько-польські стосунки впродовж непростого 20 століття, які стали яскравим прикладом складності подолання стереотипів і обопільного хитання між патріотизмом і націоналізмом, між союзом і конфронтацією.

Український національно-визвольний рух у контексті національно-патріотичних рухів Центрально-Східної Європи досліджує Анатолій Русначенко⁷⁰. Національні рухи опору протидіяли, як правило, одному окупантові (чи то Німеччині, чи то СРСР), а литовський та український мав ще й зіткнення із польським (за Віленський край)⁷¹. У висновках щодо українсько-польського протистояння у 1943–1944 рр. автор вказує, що українська сторона, як сильніша, несе більшу відповідальність за конфлікт на Волині, а польська – на Закарпатті⁷². Такі дослідження, на нашу думку, є перспективними.

Українсько-польське протистояння, застосовуючи нетрадиційні підходи, осмислюють Богдан Гудь⁷³, Андрій Ліпкан⁷⁴, Володимир Лозицький⁷⁵. Дослідник Андрій Заярнюк⁷⁶ здійснив порівняльну характеристику “волинської трагедії” та Голокосту (такі тенденції характерні для англomовної історіографії).

⁶⁹ *Зашкільняк Л.* Україна і Польща в ХХ столітті: від конфліктів до порозуміння / Л. Зашкільняк // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Історичні науки. – Острог, 2003. – С. 72–84; *Зашкільняк Л.* Українсько-польські стосунки в ХХ столітті: історіографічні аспекти / Л. Зашкільняк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2005. – Вип. 13: Україна у Другій світовій війні: українсько-польські стосунки. – С. 143–170 та ін.

⁷⁰ *Русначенко А.* Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–50-х роках / А. Русначенко – К.: Унів. вид-во “Пульсари”, 2002. – С. 519 с.

⁷¹ Паралелі української та литовської історії простежуємо, наприклад, у книзі: *Buchowski K.* Litwomani i polonizatorzy: mity, wzajemne postrzeganie i stereotypy w stosunkach polsko-litewskich w pierwszej połowie XX wieku / K. Buchowski. – Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2006. – 468 s.

⁷² *Русначенко А.* Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–50-х роках / А. Русначенко. – К.: Унів. вид-во “Пульсари”, 2002. – С. 502.

⁷³ *Гудь Б.* Українці – поляки: хто винен? У пошуку першопричин конфліктів першої половини ХХ століття / Б. Гудь. – Львів: Кальварія, 2000. – 192 с.; *Гудь Б.* Соціальне підґрунтя українсько-польських конфліктів на Правобережній Україні першої половини ХХ століття / Б. Гудь // Україна – Польща – стратегічне партнерство на зламі тисячоліть. Історія. Сьогодення. Майбуття перспектива / [ред. В. Сергійчук]. – К.: Твім інтер, 2001. – Ч. 1: Шлях України та Польщі до порозуміння. – С. 182–189 та ін.

⁷⁴ *Ліпкан А.* ОУН–УПА та українсько-польський конфлікт 1943–1944 рр. як відлуння невирішених проблем Паризької мирної конференції / А. Ліпкан // Перша світова війна і слов’янські народи: Матеріали міжнар. наук. конференції, 14–15 травня 1998 р. / [відп. ред. П. Чернеча]. – К., 1998. – С. 193–197.

⁷⁵ *Лозицький В.* Українсько-польське протистояння на Волині й у Поліссі / В. Лозицький // Україна дипломатична. Науковий щорічник / [упор.: Л. Губерський, Б. Гуменюк, П. Кривонос, А. Денисенко]. – К., 2003. – Вип. 3. – С. 428–442 та ін.

⁷⁶ *Заярнюк А.* Виконавці етнічної чистки поляків на Волині як інтелектуальна проблема / А. Заярнюк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / [гол. ред. колеґії Я. Ісаєвич]. – Львів, 2003. – Вип. 10: Волинь і Холмщина 1938–1947 рр.: польсько-українське протистояння та його відлуння. Дослідження, документи, спогади. – С. 261–286.

А. Заярнюк з'ясовує мотиви, що спонукали конкретних осіб до протиправних вчинків, акцентуючи на моральній відповідальності за вбивства тощо.

Міждисциплінарні студії, які б врахували етнічні, психологічні чинники на розгортання міжетнічного конфлікту на західноукраїнських землях у роки Другої світової війни, без сумніву, дуже потрібні. У цьому контексті треба згадати доробок львівського вченого Василя Гулая⁷⁷, який намагається з'ясувати вплив етнічних стереотипів і стереотипізованих оцінок⁷⁸, синдрому “образу ворога”⁷⁹, механізми ескалації⁸⁰ та причини насилля⁸¹ на прикладі українсько-польського конфлікту на Волині. Цей аспект багатогранної “волинської” проблеми є особливо важливим для вивчення відображення подій минулого у суспільній свідомості.

Отже, в Україні та й Польщі поступово формується цілком інший методологічний дискурс і гуманістично-антропологічний підхід до вивчення “волинських подій”⁸². У новітніх дослідженнях треба уникати стереотипів і політизації проблеми, не зосереджувати увагу на політичних аспектах, бойових діях, а осмислювати й висвітлювати вчинки і долі людей, які постраждали внаслідок протистояння.

Як зауважує Гжегож Мотика, дискусія 2003 р. виявила принципові відмінності у тлумаченні акцій ОУН та УПА українцями та поляками. Польські історики одностайно вважають антипольські чистки УПА злочинними, навіть розглядають їх як геноцид. Натомість в Україні стверджують, що в 1943–1945 рр. на Волині й у Східній Галичині виник конфлікт, що переріс у криваву і жорстоку війну між

⁷⁷ Гулай В. Міжетнічна комунікація в західній Україні у роки Другої світової війни: монографія / В. Гулай. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 460 с.

⁷⁸ Гулай В. Місце негативного стереотипу українця в етнічній свідомості поляків Волині в роки Другої світової війни / В. Гулай // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. – К.: Поліграфічний центр “Фоліант”, 2005. – Т. 7. – С. 456; Гулай В. Негативний стереотип українця в масовій свідомості поляків Волині в часи Другої світової війни / В. Гулай // Знаки питання в історії України: українська історія в європейському контексті. Збірник матеріалів II Міжнародної конференції. – Ніжин, 2005. – С. 134–136; Гулай В. Особливості функціонування негативного стереотипу українця в етнічній свідомості поляків на Волині в роки Другої світової війни / В. Гулай // Буковинський журнал. – 2005. – № 4. – С. 160–165; Гулай В. Роль стереотипів у поглибленні етнічних кордонів (на прикладі українсько-польського протистояння на Волині в роки Другої світової війни) / В. Гулай // Науковий вісник Ужгородського університету. – Ужгород: Вид-во УжНУ “Говерла”, 2008. – Вип. 9. – С. 195–199. – (Серія: Політологія. Соціологія. Філософія).

⁷⁹ Гулай В. Причини виникнення та особливості функціонування синдрому “образ ворога” в етнополітичних конфліктах (на прикладі українсько-польського конфлікту в роки Другої світової війни) / В. Гулай // Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Вип. 52. Політичні науки. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. – Т. 65. – С. 180–184.

⁸⁰ Гулай В. Деструктивні механізми ескалації українсько-польського конфлікту на Волині в роки Другої світової війни / В. Гулай // Науковий вісник Ужгородського університету / [відп. за вип. В. Фенич]. – Ужгород: Говерла, 2007. – Вип. 18. – С. 65–70. – (Серія: історія).

⁸¹ Гулай В. Насилля як самокерований механізм українсько-польського конфлікту на Волині в роки Другої світової війни / В. Гулай // Сучасна українська політика: політики і політологи про неї. – К.; Миколаїв, 2008. – Вип. 14. – С. 202–208.

⁸² Пор.: Мотика Г. Próba spojrzenia na postępowania z ciałami ofiar konfliktu: walki polsko-ukraińskie w latach 1943–1948 / G. Motyka // Kultura i Społeczeństwo. – 1998. – Т. 42. – Nr 3. – S. 113–124.

поляками й українцями, внаслідок чого постраждали тисячі людей, тобто це була війна, у якій чинили злочини ворогуючі сторони⁸³.

Розглядаючи історіографію українсько-польського протистояння, треба згадати не лише здобутки українських та польських вчених. Наприклад, американський історик, професор Тімоті Снайдер⁸⁴ осмислює історичні події, драматичні факти, оминаючи інтерпретації литовської, польської, української національних історіографій⁸⁵. Історик намагається висвітлити історичний розвиток кількох народів. А Владислав Бульбак вказує на велике значення історіографічної дискусії щодо “народів жертв” та “народів винуватців”. Про визнання його досліджень у Центрально-Східній Європі, говорить факт перекладу його книг, зокрема “Реконструкції націй...”, у Польщі (2006)⁸⁶, Литві (2008, 2012)⁸⁷, Білорусі (2010)⁸⁸, Україні (2012)⁸⁹.

Досліджують окреслену проблему і такі вчені, як Христика Керстен⁹⁰, Вальдемар Лотнік⁹¹, Філіп Тер⁹² та ін. У дисертації німецького науковця Франка Грелки⁹³ зроблено порівняльний аналіз особливостей розвитку українського національного руху під час німецьких окупацій 1918 і 1941 рр.⁹⁴

⁸³ Мотика Г. Поляки й українці між Волинню й Віслою / Г. Мотика // Критика. – 2010. – Ч. 5–6 (травень–червень). – С. 30.

⁸⁴ Snyder T. The Reconstruction of Nation: Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus, 1569–1999. – New Haven; London, Yale University Press, 2003. – 367 p.

⁸⁵ Катлярчук А. Книга, якої нельма абмінуць / А. Катлярчук // Annus Albaruthenicus. – 2004. – Т. 5. – С. 313; Гнатюк О. Історія Польщі в працях Тімоті Снайдера / О. Гнатюк // Дух і Літера. Польські студії: спеціальний випуск: I-й конкурс ім. Єжи Гедройця. – К., 2008. – № 20. – С. 274.

⁸⁶ Snyder T. Rekonstrukcja narodów: Polska, Ukraina, Litwa i Białoruś 1569–1999 / T. Snyder; [przeł. M. Pietrzak-Merta]. – Sejny: “Pogranicze”, 2006. – 350 s. – (Ornamenty Historii).

⁸⁷ Snyder T. Tautų rekonstrukcija: Lenkija, Ukraina, Lietuva, Baltarusija, 1569–1999 / T. Snyder (Snaideris, Timotis); vertė Rimantas Matulis. – Vilnius: Mintis, [2008] (Vilnius: Spauda). – 415 p.; Snyder T. Tautų rekonstrukcija: Lenkija, Ukraina, Lietuva, Baltarusija, 1569–1999 / T. Snyder (Snaideris, Timotis); vertė Rimantas Matulis. – 2-oji laida. – Vilnius: Mintis, [2012] (Vilnius: Spauda). – 415 p.

⁸⁸ Снайдер Т. Реконструкція націй: Польща, Україна, Литва і Беларусь, 1569–1999 / Т. Снайдер; [переклад з англ. мови М. Раманоўскага і В. Калацкай; наук. рэд. Г. Сагановіч]. – Мінск: Медысонг, 2010. – 424 с. – (Бібліятэка часопіса “Беларускі Гістарычны Агляд”).

⁸⁹ Снайдер Т. Перетворення націй. Польща, Україна, Литва, Білорусь 1569–1999 / Т. Снайдер; переклад з англ. – К.: Дух і Літера, 2012. – 464 с.

⁹⁰ Kersten K. The Polish-Ukrainian Conflict under communist rule / K. Kersten // Acta Poloniae Historica. – 1996. – Vol. 73. – P. 135–151.

⁹¹ Lotnik W. Nine lives: Ethnic conflict in the Polish-Ukrainian borderlands / W. Lotnik. – London: Serif, 1999. – 224 p.

⁹² Ther Ph. Ciemna strona państw narodowych. Czyski etniczne w nowoczesnej Europie / Ph. Ther. – Poznan: Wydawnictwo Poznańskie, 2012. – 488 s.; Ther Ph. Eine weitere Scheidung zweier ostmitteleuropäischer Völker: der polnisch-ukrainische konflikt 1939–1947 / Ph. Ther // Studia germanica et austriaca. – 2002. – No. 2. – S. 13–23.

⁹³ Grelka F. “Antypolska akcja” OUN–UPA na Wołyniu i w Galicji Wschodniej: Uwagi przy okazji badania paradygmatu stosunków polsko-ukraińskich / F. Grelka; tłum. P. Kosiński = W odpowiedzi Frankowi Grelce / P. Machciewicz, G. Motyka // Pamięć i Sprawiedliwość. – 2004. – T. 2 (6). – S. 279–307, 398–401.

⁹⁴ F. Grelka. Die Ukrainische Nationalbewegung unter deutscher Besetzungsherrschaft 1918 und 1941/42. – Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2005. – 506 s., 15 Abb. (=Studien der Forschungsstelle Ostmitteleuropa an der Universität Dortmund, Band 38).

Проаналізувавши історіографію українсько-польського конфлікту, зауважимо, що дослідники поступово відмовляються від спрощених інтерпретацій складних історичних подій від демонізації образу “іншого” у детермінованому історичним контекстом просторі, а також від беззастережного “вболівання” за “своїх”.

Перспективним, на нашу думку, є міждисциплінарний підхід до проблеми українсько-польського протистояння. Треба ґрунтовніше вивчати соціально-економічні причини конфлікту, геополітичний контекст, міжетнічні стосунки для з’ясування причин міжетнічних конфліктів як під час Другої світової війни, так і протягом усього ХХ ст.

Oksana Kalishchuk. Modern historiography of Ukrainian-Polish confrontation in the Second world war

The article is devoted to modern Ukrainian and foreign (mainly Polish) historiography of Ukrainian-Polish confrontation in the western Ukraine during the Second World War. Tendencies, approaches and peculiarities of study problem are analysed, fundamental principles of the main problem are outlined. Several perspective directions of further research in Ukrainian-Polish relations during of the Second World War are indicated.

Key words: Ukrainian-Polish confrontation, historiography, the Second World War.

Оксана Калишук. Современная историография украинско-польского противостояния в годы Второй мировой войны

Охарактеризовано современную украинскую и иностранную историографию украинско-польского противостояния в годы Второй мировой войны. Акцентировано на перспективных направлениях исследований украинско-польских отношений.

Ключевые слова: украинско-польское противостояние, историография, Вторая мировая война.